

УДК 378.147

Л. Кожедуб, канд. пед. наук, доц.
Київський національний університет умені Тараса Шевченка, Київ

ІМПЛІЦИТНИЙ ПЛАН ЗМІСТУ ТЕКСТУ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ

У статті розглядаються проблеми імпліцитної інформації художнього тексту як складової його смислової організації. Визначено сутність поняття "імпліцитний план змісту тексту" та передумови розкриття реципієнтом прихованої інформації. Імпліцитний план змісту тексту розглядається як сукупність прихованих значень, що відображують імпліцитний зміст тексту та потребують відновлення смислу й інтерпретації з боку читача. Вивчено характеристики імпліцитності як властивості мовних засобів містити приховану інформацію. Уточнено поняття "імпліцитність", "імпліцитний план змісту" та "імплікація".

Ключові слова: імпліцитна інформація, імпліцитність, імпліцитний план змісту, художній текст, підтекст.

Останнім часом увагу багатьох дослідників у галузі лінгвістики привертають проблеми імпліцитної інформації тексту, механізми актуалізації імпліцитного змісту та його прояви на всіх рівнях мови. Вивченню питань, пов'язаних з феноменом імпліцитності мовних одиниць, присвятили свої роботи В.Х. Багдасарян, А.І. Баришева, Ф.С. Бацевич, В.Ф. Велівченко, К.А. Долинін, А.М. Ерліхман, О.В. Єрмакова, С.Д. Кацнельсон, В.І. Кононенко, В.А. Кухаренко, В.Н. Мороз, М.В. Нікітін, Е.Й. Шендельс та інші. Незважаючи на те, що проведені дослідження розкривають різні сторони явища імпліцитності, проблеми існування в художньому тексті прихованих смислів та механізми розкриття імпліцитної інформації реципієнтом не отримали на сьогодні остаточного вирішення. При цьому у своїх дослідженнях науковці по-різному тлумачать, а подекуди і ототожнюють такі поняття як імпліцитність, імпліцитна інформація, імпліцитний план змісту, імпліцитний потенціал, підтекст, імплікатура, імплікація тощо. Виходячи зі стану сучасних наукових уявлень щодо прихованої інформації тексту, постає необхідність певної систематизації та уточнення понять, оскільки термінологічна невизначеність, розгалуження понятійного апарату та відсутність системного підходу ускладнюють процеси наукового дослідження проблем імпліцитної інформації тексту. Сукупність зазначених чинників визначає **актуальність** цього наукового пошуку.

Метою статті є вивчення характеристик імпліцитності, розгляд проблем імпліцитної інформації художнього тексту та уточнення понять "імпліцитність", "імпліцитний план змісту" та "імплікація". **Об'єктом** дослідження є імпліцитний план змісту художнього тексту. **Предмет** дослідження охоплює визначення та характеристики імпліцитності мовних одиниць.

Серед дослідників немає єдиної думки щодо характеристик імпліцитності та її властивостей. Так, О.В. Єрмакова, ґрунтуючись на дослідженнях В.А. Кухаренко, Н.Д. Зарубіної, І.Р. Гальперіна та ін., розглядає імпліцитність як текстову категорію і виділяє характеристики імпліцитності, виходячи з комунікативної природи тексту. На її думку, імпліцитність є передусім онтологічною категорією тексту, яка існує поряд з експліцитно вираженою; це природна властивість тексту містити як експліцитну, так й імпліцитну інформацію. Іманентність імпліцитності у художньому тексті обумовлюється її облігаторністю у мові як етимологічно та історично заведеного знання, яке включене в мовну систему. Здатність мови опускати, приховувати інформацію пояснюється психолінгвістичним підходом, в основі якого лежить дихотомія мови та мислення, у якій імпліцитність є "формою існування знання, яка становить одну з основ психосвідомої діяльності людини і проявляє себе у мові та мовленні" [7, с. 3]. Явище імпліцитності пов'язувалося з визначеннями "семантичне ускладнення", "випереджаюче висловлювання" (Г.Г. Поченцов), "мовленнєвий смисл", "семантична компресія", "смисловий залишок",

"семантичний еліпсис", "тіньове висловлювання", "смисли другого ряду", "умисні смислові пропуски", "нарошування контексту", "висловлювання-парафраза", "смислова загадка", "приховані смисли" (Л.А. Ісаєва), визначалося як наявність прихованого домислюваного смислу висловлювання чи тексту (І.М. Баклан) [3, с. 87] тощо. Ми розглядаємо *імпліцитність* як властивість мовних одиниць містити імпліцитну (неяву, приховану) інформацію.

Крім того, у науковій літературі часто ототожнюються поняття "імпліцитність" та "імплікація" (О.В. Бондарко, Ю.С. Степанов), "імплікація" та "імплікатура" (І.В. Арнольд). Поняття "імплікація", "підтекст", "пресупозиція", "презупція", "імплікатура" подекуди вважаються синонімічними (Г. Крає). Також порушувалися питання імпліцитної предикації (Е.Н. Старикова), імпліцитного смислу висловлювання (Е.А. Рейман, В.Н. Комісаров, Л.В. Лисоченко), імплікатури (Г.В. Чернов, Т.М. Ніколаєва), імпліцитного змісту (М.Ю. Федосюк) [3, с. 86]. У деяких наукових працях такі поняття як "імпліцитний" та "імплікативний" вживаються як синонімічні. Так, А.І. Баришева, розглядаючи *імпліцитність* мовних одиниць, зазначає, що "лінгвістичні одиниці і категорії мають великий *імплікативний* потенціал, який, актуалізуючись в певних умовах, дозволяє не тільки збагачувати їх смисловими "приростами", а й домогтися певних комунікативних цілей, зокрема впливати на свідомість реципієнта" [4]. Тобто, дослідниця, визначаючи імпліцитність, вживає термін "імплікативний потенціал", ототожнюючи його з терміном "імпліцитний потенціал", проте таке ототожнення не можна вважати доцільним.

Аналогічний понятійний апарат застосовують у своїх наукових дослідженнях Т.Є. Водоватова, О.О. Гриняк, В.К. Долбіна, О.А. Проценко та ін. Так, наприклад, О.О. Гриняк у своїй роботі "Лінгвистилістичні засоби відображення цінності особистості у поетичних текстах" (2012) розглядає імплікат як компонент смислу, прихований у художньому тексті й актуалізований за допомогою індикаторів. В.К. Долбіна у статті "Поняття мовної імпліцитності на сучасному етапі розвитку лінгвістики", присвяченій вивченню поняття мовної імпліцитності, центральним об'єктом дослідження визначає "мовну імплікацію". При цьому поняття "імпліцитність" та "імплікація" ототожнюються. О.А. Проценко, відштовхуючись від від лат. *implicatus* – "заплутаний, невиразний", вводить поняття "імплікативний простір" та "система імплікатів", розуміючи при цьому "приховані смисли" [11]. Це свідчить про те, що дослідники подекуди вживають терміни "імплікативний" та "імпліцитний" для позначення одного й того самого поняття.

Слід зазначити, що термін "імплікація" (від лат. *implicatio* – тісно зв'язую) належить до основних понять логіки і означає логічну зв'язку, яка відповідає граматичній конструкції "якщо ..., то", за допомогою якої утворюється складне висловлювання. [9]. У німецькому словнику Duden термін "імплікат" (*Implikat*) має тлумачення "etwas, was in etwas anderes einbezogen ist" – "те,

що залучено до іншого", тобто, частина цілого. І.М. Баклан розуміє імплікацію як процес домислювання інформації, який реалізується за допомогою імплікатур – підмножини всіх можливих умовиводів, які випливають з висловлювання [3, с. 89]. До синонімічного ряду терміну "імплікативний" належать терміни "причинно-наслідковий", "причинний", "каузальний".

Приклади імплікації, які демонструють логічні причинно-наслідкові зв'язки та дозволяють окреслити це поняття, наводить у своєму дослідженні М.В. Нікітін, розглядаючи питання природи значення мовних одиниць різних рівнів. Науковець називає їх "ситуації імплікаційного типу": "гойдаються гілки, значить, дме вітер; червоний захід сонця означає вітряну погоду; сльози означають переживання. Оскільки у відомому спостерігачу світі два факти пов'язані між собою, один факт (подія, явище) для нього імплікує (змушує очікувати) інший. В основі цього типу значущих ситуацій лежить розумова операція імплікації. Звідси і назва" [10, с. 14-15]. Наведені приклади підтверджують визначення імплікації як розумового процесу встановлення логічних причинно-наслідкових зв'язків та домислювання інформації висловлювання на рівні смислу.

Словник лінгвістичних термінів О.С. Ахматової подає тлумачення термінів "імплікація" та "імпліцитний" наступним чином: *Імплікація* (припущення) англ. *implication*, фр. *implication*, нім. *Inbegriff*. *Імпліцитний* (прихований) англ. *implicit*, *covert*, укр. *імпліцитний* [1, с. 169]. Як бачимо, термін "імплікація" не має семантичного співвідношення з терміном "імпліцитність" та не є його синонімом.

Словник-довідник лінгвістичних термінів Д.Е. Розенталя наводить таке тлумачення: імпліцитний – це (франц. *Implicite* – той, що мається на увазі, міститься приховано, від лат. *Implicitum*) невиразний, той, що мається на увазі; нерозгорнутий [12, с. 81].

"Культурологічний словник" подає тлумачення імпліцитного наступним чином: імпліцитний (від лат. *implicito* – сплітаю) – неявний, схований, такий, що (на відміну від експліцитного) може бути виявлений тільки через свої зв'язки з іншими об'єктами чи процесами. У мисленневому завданні інформація про невідомі об'єкти є значною мірою імпліцитною. Термін "імпліцитний" широко вживається у психології для позначення того, що приховано від погляду дослідника, наприклад мотиви тієї чи іншої поведінки [5, с. 140].

Таким чином, терміни "імпліцитний" (прихований) та "імплікативний" (каузальний, причинно-наслідковий) не є синонімічними, а отже, в значенні "прихований, неявний" має вживатися термін "імпліцитний".

Імпліцитна інформація, яку "приховують" мовні одиниці різних рівнів, у своїй сукупності складає імпліцитний зміст художнього тексту, відтворення якого відбувається у процесі індивідуального сприйняття реципієнтом. Більшість науковці характеризують імпліцитну інформацію як таку, для актуалізації якої необхідні зусилля читача (Багдасарян В.Х., Матюшенко О.Ю. та ін.). На думку В.Х. Багдасаряна, "експліцитним, або явним, є те, що має своє власне, повне, безпосереднє словесне вираження, імпліцитним же, чи неявним, є те, що не має такого словесного вираження, але домислюється з опорою на експліцитне, виражається й сприймається адресатом за допомогою експліцитного, а також контексту та інших чинників" [2, с. 5]. "Імпліцитне проявляється як закономірна, внутрішньо властива мові форма функціонування" і "виступає специфічними засобами на всіх рівнях мови (слово, словосполучення, речення, мовлення)" [2, с. 135]. О.Ю. Матюшенко розглядає імпліцитну інформацію як невідповідність сказаного (написаного) та почутого (прочитаного), при цьому

зосереджує свою увагу на діяльності реципієнта, яка включає не лише розшифровку знаків, а й численні висновки, які він робить на основі підтексту і власних фонових знань. Для повного розуміння і правильного сприйняття змісту повідомлення у адресанта і адресата повинна бути спільна ментальна репрезентація картини світу [9, с. 34]. Передумовою розкриття імпліцитного змісту є експліцитна інформація (контекст) та наявність у читача відповідних фонових знань.

Розглядаючи структуру художнього тексту з точки зору його імпліцитності, більшість дослідників поділяють думку про існування двох рівнів текстової структури – експліцитного (поверхневого) та імпліцитного (глибинного). Згідно дослідження А.М. Ерліхмана, імпліцитність характеризується неоднозначністю поєднання зовнішніх та внутрішніх сторін твору, яка призводить до виникнення імпліцитного смислу, обумовлює багатшаровість тексту, множинність його інтерпретацій, посідаючи важливе місце у його структурі та конфігурації. Текст не можна розглядати тільки як словесну конструкцію, адже його структура виходить за вербальні межі, надбудовується над "природною" мовою. Тому формальний текст можна поділити на два рівні: поверхневий та глибинний. Останній і несе приховану, імпліцитну інформацію, яка визначає фактуальну, диктуючи вибір мовних засобів, забезпечуючи цілісність та зв'язність тексту.

Стрижнем твору визнається глибина (імпліцитна) структура, яка є втіленням понятійного, смислового поля і знаходиться у прямій залежності від семантичного рівня. Між глибинною та поверхневою структурами твору існує певний тип зв'язку. З одного боку, глибинний рівень підкорює поверхневий, а з іншого – вони знаходяться у тісній залежності, яка сприяє передачі прагматичних настанов та філософських параметрів тексту. Імпліцитність тексту, з одного боку, реалізується за допомогою матеріальної субстанції, мовного тла, а з іншого – функціонує як проміжна ланка між автором та читачем, де приховані смисли аналізуються вже не як частина словесного тексту, а як повідомлення від автора читачеві, яке знаходиться набагато глибше. Текст розуміється не просто як твір, написаний автором, а як засіб комунікації [6, с. 164].

Таке бачення структури тексту та формальний її розподіл на два рівні (поверхневий та глибинний) корелює з висновками Селіванової О.О. щодо складових структури тексту. Розглядаючи складові рівневої структури тексту в його сучасному тлумаченні, дослідниця зазначає, що у текстовій структурі виділяються експліцитний та імпліцитний плани. Експліцитний передається вербально (вербальні засоби) та паравербально (курсив, шрифт, малюнки, креслення, схеми, формули тощо). *Імпліцитний план тексту* є його глибинною структурою, яка взаємодіє з поверхневим планом вербальної організації текстового макрознака й формує інформаційний масив, породжуваний адресантом і сприйнятий адресатом [13, с. 520]. Аналіз структури тексту свідчить також про те, що велика кількість одиниць його вербального членування зумовлена, поперше, наявністю різних позначень одного явища і, подруге, дуже тісним зв'язком семантичного та смислового аспектів текстових фрагментів, тобто, експліцитного та імпліцитного. Тому однобічний підхід до членування тексту без урахування зв'язків вербального та позавербального планів, складників комунікативної ситуації, не є перспективним і має поступитися іншим видам стратегізації. Імпліцитний план тексту ґрунтується на інтеграції вербальних засобів, вбудованих у мовленнєвий акт. При цьому дослідниця зазначає, що "визнання єдності експліцитного та імпліцитного планів тексту зумо-

влює потребу перегляду рівнів текстового членування та категоріальної ієрархії" [13, с. 121-122].

Розглядаючи такі особливості художнього тексту як поєднання відображення об'єктивної дійсності та інтерпретації читача, що породжують семантичну багатоплановість, З.Я. Тураєва розмежує поняття "план змісту", який розуміє як результат взаємодії значень мовних одиниць, що включені до тексту, та "смісл тексту", який складається із взаємодії плану змісту тексту з контекстуальною, ситуативною та енциклопедичною інформацією, якою володіє читач [14, с. 13]. Отже, якщо складовими структури тексту є експліцитний (поверхневий) та імпліцитний (глибинний) плани, то текст автора як втілення його комунікативного задуму може або набувати, або втрачати імпліцитний (прихований) зміст у процесі сприйняття реципієнтом. Крім того, імпліцитний зміст тексту читача може значно відрізнитися від імпліцитного змісту автора.

План змісту – це лінгвістичний термін, що означає "розгляд висловлювання з точки зору наявних в ньому значень мовних засобів, тобто, з'ясування внутрішнього елементу мовного знаку" [12]. Як відомо, план змісту і план вираження – це дві сторони мовного знаку. План змісту – це смисл висловлювання, план вираження – це мовні засоби, за допомогою яких передається смисл.

Імпліцитний план змісту тексту ми розглядаємо як сукупність прихованих значень, що відображують імпліцитний зміст тексту та потребують відновлення смислу та інтерпретації з боку читача. Імпліцитний план змісту тексту актуалізується у мовних засобах, які містять імпліцитну (неявно виражену, приховану) інформацію. Мовні засоби як носії прихованої інформації характеризуються певним ступенем імпліцитності. Імпліцитність ми розуміємо як властивість мовних засобів породжувати нові смисли. Такі ознаки і характеристики імпліцитності не обмежуються імпліцитним планом змісту одного конкретного тексту, а отже, потребують узагальнення у певному форматі знань, що слугує підставою для об'єднання цих об'єктів в одну категорію. Таким чином, ми розглядаємо *імпліцитний план змісту тексту* як лінгвістичну категорію, яка характеризує зміст тексту наявністю прихованих смислів.

Слід зазначити, що імпліцитний план змісту тексту не є однорідною субстанцією з точки зору імпліцитності, оскільки, мовні засоби, які містять приховану інформацію, мають різний ступінь її вираженості. Подекуди сприйняття імпліцитної інформації не викликає особливих труднощів у реципієнта, в інших випадках читач змушений вдаватися до складних когнітивних операцій аналізу та інтерпретації задля розкриття прихованих смислів та розуміння глибинного задуму автора. Труднощі інтерпретації пояснюються також різним рівнем готовності реципієнтів до розуміння і різними характеристиками мовних особистостей.

Відновлення прихованого змісту визначається тезаурусом читача – його культурним досвідом, соціальним

статусом, рівнем освіти та наявністю фонових знань, що корелює з рівнем розвитку читачької компетенції. Розуміння імпліцитного змісту художнього тексту відбувається у процесі інтерпретації. Тобто, інтерпретація художнього тексту – це відновлення прихованого смислу, який є своєрідною взаємодією внутрішнього світу художнього твору та внутрішнього світу читача. Активна роль реципієнта у процесі інтерпретації призводить до привнесення в художній текст власних уявлень читача, а отже, можливим є існування різних інтерпретацій одного тексту.

Отже з'ясувано, що імпліцитний план змісту художнього тексту є його глибинною структурою, носієм імпліцитної (прихованої) інформації та характеризується певним ступенем імпліцитності. Імпліцитність визначено як властивість мовних засобів породжувати нові смисли. Передумовою розкриття імпліцитного смислу художнього тексту реципієнтом є експліцитна інформація (контекст) та наявність у читача відповідних фонових знань. Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у дослідженні семантичних основ розуміння та інтерпретації художнього тексту.

Список використаних джерел

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М : УРСС : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с [с. 169]
2. Багдасарян В. Х. Проблема имплицитного (логико-методологического) анализа / Владимир Хачатурович Багдасарян. – Ереван: АН АрмССР, 1983. – 198 с.
3. Баклан, І. М. Імпліцитність у перекладі офіційно-ділового дискурсу // Науковий вісник Херсонського державного університету : зб. наук. пр. – Херсон : ХДУ, 2013. – Випуск 20. – С. 85–89.
4. Барышева А. И. Имплицитность как свойство языковых единиц и категорий / А. И. Барышева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2014. – №4 (34), часть 2. – С. 38–40.
5. Гіттерс З. В. Культурологічний словник-довідник. – К.: ВД "Професіонал", 2006. – 328 с. [Культурологічний словник, с. 140].
6. Ерліхман А. М. Імпліцитність як текстова категорія / А. М. Ерліхман // Вісник ХДУ ім. В. Н. Каразіна. Серія "Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов". – 2010. – № 928, вип. 63. – С. 162–166.
7. Ермакова Е. В. Имплицитность в художественном тексте (на материале русскоязычной и англоязычной прозы психологического и фантастического реализма): автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Саратов, 2010. – 70 с.
8. Логіка: навчальний посібник / Купарашвілі М. Д., Нежаєв А. В., Розмова В. І., Черняк Н. А. – Омск: Вид-во ОмГУ, 2004. – 124 с.
9. Матюшенко О. Ю. Прагматичні аспекти декодування імпліцитної інформації у руслі когнітивних вчень / О. Ю. Матюшенко // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Філол. науки. – 2007. – 2, № 1. – С. 34–39.
10. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения: Учеб. пособие. – М.: Высш. шк., 1988. – 168 с. [с. 14–15].
11. Проценко О. Ф. Імплікативний простір поетичного тексту К. Селдберга "Prairie Waters by Night" / О. Ф. Проценко // Наукові записки Національного ун-ту "Острозька академія". Сер.: Філологічна. – 2009. – Вип. 11. – С. 654–659.
12. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособие для учителя / Розенталь Д. Э., Теленкова М.А. – 3-е изд., испр. и доп. – М: Просвещение, 1985. – 99 с.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К., 2008. – 712 с.
14. Тураева З. Я. Лингвистика текста: (Текст: структура и семантика). Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. №2103 "Иностр. яз.". – Просвещение, 1986. – 127 с.

Надійшла до редколегії 29.07.16

Л. Кожедуб, канд. пед. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИМПЛИЦИТНЫЙ ПЛАН СОДЕРЖАНИЯ ТЕКСТА КАК ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

В статье рассматриваются проблемы имплицитной информации художественного текста как составляющей его смысловой организации. Определена сущность понятия "имплицитный план содержания текста" и предпосылки раскрытия реципиентом скрытой информации. Имплицитный план содержания текста рассматривается как совокупность скрытых смыслов, которые отражают имплицитное содержание текста и требуют восстановления смысла и интерпретации со стороны читателя. Изучены характеристики имплицитности как свойства языковых средств содержать скрытую информацию. Уточнены понятия "имплицитность", "имплицитный план содержания" и "импликация".

Ключевые слова: имплицитная информация, имплицитность, имплицитный план содержания, художественный текст, подтекст.

L. Kozhedub Ph.D., associate professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

IMPLICIT PLAN OF THE TEXT CONTENT AS A LINGUISTIC CATEGORY

The article deals with the problem of implicit information of a literary text as a component of its semantic structure. Defined the essence of the concept of "implicit plan of the text content" and preconditions of hidden information disclosure by recipient. Implicit plan of the text content is considered as a set of hidden meanings, which reflect the implicit content of the text and require understanding of meaning and interpretation by the reader. Learned the characteristics of implicitness as properties of linguistic resources that contain hidden information. Clarified the definition of "implicitness" "implicit content of the plan" and "implication".

Keywords: implicit information, implicitness, implicit plan content, literary text, subtext.

УДК 811.112.2'81'37

О. Материнська, д-р філол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СЕМАНТИЧНА ТА СЛОВОТВІРНА ПРОДУКТИВНІСТЬ МЕРОНІМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Статтю присвячено дослідженню структурної та словотвірної продуктивності меронімічної лексики (позначень частин цілого) на прикладі найменувань частин артефактів у німецькій та англійській мовах. За результатами здійсненого дослідження виявлено базові семантичні ознаки досліджуваних лексичних одиниць, систематизовано їх за тематичними підгрупами та визначено основні структурні типи. Встановлено семантичні типи найменувань частин артефактів, які є композитами, висвітлено моделі розвитку їхньої полісемії.

Ключові слова: структурна модель, семантичний тип, полісемія, меронім, метафора, метонімія.

Меронімія як тип семантичних відношень між частиною (меронімом) та цілим (холонімом) є одним з найважливіших типів таксономічного впорядкування понятійної системи людини. Логічне співвідношення частини та цілого описується за допомогою базових аксіом у філософії, формальній логіці, лінгвістиці. Ще з античних часів починається ґрунтовне та багатоаспектне вивчення філософського та логічного підґрунтя цих відношень у працях Платона [14] та Аристотеля [3], яке зазнає подальшого розширення та вдосконалення у роботах Канта, Лейбніца, дослідженнях, здійснених у формально-онтологічному річищі, наприклад, у працях Е. Гуссерля [10]. Виникає окремий розділ формальної логіки – мереологія [15]. У 80-90 роках ХХ століття низка праць була сфокусована на висвітленні семантичних типів меронімії: наприклад, студії М. Айріс, Д. Германна, М. Уїнстона, Р. Чаффіна, А. Круза та інших вчених [4; 9; 18; 20]. Значну увагу було також приділено визначенню відмінностей у категоризації дійсності мовними засобами та особливостям концептуалізації поняття частини у різних мовах, вивченню найважливішої таксономії, наприклад у серії робіт Е. Рош, А. Тафреші [16; 17]. Незважаючи на значний інтерес з боку лінгвістів до організації системи меронімів, комплексний розгляд структурних та семантичних особливостей меронімів, вивчення їх як окремої лексичної підсистеми не були предметом лінгвістичних розвідок, що обумовлює **актуальність** запропонованого дослідження.

Вивчення меронімії є важливим в межах пошуку лексичних закономірностей у різних мовах світу [2] та з огляду на необхідність з'ясування природи основних відмінностей у різних лінгвокультурах (наприклад, на матеріалі індоєвропейських та урало-алтайських мов [11]). Наразі на тлі глобалізаційних процесів підкреслюється важливість міжкультурної та міжмовної взаємодії, зокрема "посилення лексико-семантичної взаємодії мов", "відкритість мовних і концептуальних картин світу до такої взаємодії" [1, с. 6]. Відповідно, вагомим значення набуває теоретичне та емпіричне моделювання процесів розвитку лексичної системи різних мов (споріднених та неспоріднених), здійснення міжмовних узагальнень на широкому мовному матеріалі [12]. У цій розвідці йдеться про семантичну та словотвірну продуктивність меронімічної лексики та меронімічних мов (німецькій та англійській). Згідно базових семантичних ознак мероніми можуть бути розподілені за десятьма тематичними групами, наприклад: найменування час-

тин істот (соматизми), найменування частин живої природи, неживої природи, найменування частин артефактів, локативних темпоральних понять тощо (загальна кількість досліджених меронімів становить 6618 лексичних одиниць, 12 189 ЛСВ). Найменування частин артефактів (надалі НЧА) як тематична група меронімічної лексики з конкретним предметним значенням може бути прикладом моделювання основних структурних та семантичних особливостей, визначення семантичного та словотвірного потенціалу меронімів.

Предметом дослідження у цій розвідці є структурно-семантичні особливості найменувань частин артефактів, їхня семантична та словотвірна продуктивність в межах вивчення системи меронімів у німецькій та англійській мовах.

Об'єктом дослідження у цій статті є лексичні одиниці (далі ЛО) – найменування частин артефактів, дібрані шляхом суцільної вибірки з тлумачних словників німецької та англійської мов (також залучено ідеографічні, енциклопедичні, етимологічні, лексикографічні джерела загальною кількістю понад 40 словників), наприклад [5-8; 19]. Загальна кількість дібраного емпіричного матеріалу становить 998 лексичних одиниць (1270 ЛСВ).

На меті здійснюваного дослідження визначити основні структурні та семантичні типи НЧА у німецькій та англійській мовах, простежити розвиток їхнього семантичного обсягу, виявити продуктивність компонентів НЧА – детермінативних композитів – та описати системні зв'язки у досліджуваній тематичній групі меронімічної лексики. Процедура дослідження меронімів здійснювалась за такою узагальненою схемою, що була застосована до всіх десяти груп меронімів і до досліджуваної групи НЧА зокрема: 1) обов'язкова загальна характеристика досліджуваної тематичної групи меронімів із зазначенням її тематичного складу (з урахуванням синонітичних схем опису лексики Ф. Дорнзайфа [5]); 2) встановлення структурних та семантичних типів меронімів, їхньої семантичної мотивації, особливостей зв'язків між компонентами, якщо вони представлені композитами; 3) виведення індексу їхньої полісемії (співвідношення кількості досліджуваних лексем до кількості значень, які вони виражають); 4) висвітлення моделей метафоричного та *метонімічного* переносів значень під час розвитку їхньої полісемії; 5) визначення продуктивності виявлених структурних моделей та семантичних типів формування меронімів за допомогою